

ЕТИКЕТ У ВІРТУАЛЬНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Кійко С. В., Кудрявцева О. Д.

ВСТУП

Як потужний засіб масової інформації і комунікації глобальна мережа Інтернет значно розширює комунікативні можливості сучасної людини, пропонуючи різноманітні форми віртуального спілкування, а саме – інформаційну веб-систему, дискусійні форуми, списки розсилання, групи новин, чати, програми швидкого зв'язку, мережеві ігри тощо. Віртуальну комунікацію сьогодні вивчають у теорії інформації, масової комунікації, психології, соціології, політології, комп'ютерних науках, конфліктології, літературознавстві, правознавстві тощо. Інтерес до віртуальної комунікації пояснюється тим, що вона швидко розвивається і криє у собі ще недостатньо досліджений, але безумовно, величезний інтерактивний потенціал. З кожним роком збільшується багатокультурна аудиторія користувачів Інтернету, а отже, важливим стає вивчення принципів, законів і правил комунікативної взаємодії у віртуальному просторі. Рекомендації і поради щодо належної поведінки в Інтернеті мають неофіційний характер і отримали назву “нетикет” або “мережевий етикет”.

Етикет вивчають лінгвісти (В.Є. Гольдін, О.М. Ільченко, В.І. Карасик, Т.М. Ніколаєва, Ф. Пап, М.П. Фабіан, Н.І. Формановська), семіотики (Г.Г. Почепцов, Т.В. Цив'ян), етнографами (А.К. Байбурін, А.Л. Топорков, С. Гірц), філософи (О.П. Проценко) та інші фахівці. Останнім часом зростає увага дослідників до питань успішності спілкування в мережі Інтернет (М.Б. Бергельсон, Дж. Гаргано, С. Герінг, Д. Крістал, Д. Ленгфорд, С. Хембрідж, В. Ші), стрімко збільшується кількість проєктів, присвячених нетикету, який стосується не лише мовленнєвого спілкування в Інтернеті, але й охоплює інші технологічні, організаційні, етичні, правові та освітні питання.

Об'єктом нашого дослідження є спонтанна віртуальна німецькомовна комунікація на чатлайнових сесіях як єдність вербального, графічного і візуального компонентів. Предмет дослідження – етикетні жанри чатлайнового спілкування, а також трансформації нетикету залежно від антропонімічних і професійно

орієнтованих характеристик віртуального простору. Мета роботи – поглиблено і всебічно дослідити етикет у спонтанній віртуальній німецькомовній комунікації і з'ясувати його специфіку відносно мовленнєвого етикету. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань: 1) розкрити поняття нетикету, визначити його характерні ознаки, основні норми і функції у віртуальній комунікації; 2) виокремити етикетні жанри чатлайнового спілкуванн; 3) дослідити трансформації універсального зразку нетикету в різних віртуальних спільнотах. Матеріал дослідження охоплює 200 годин чатлайнових сесій, у тому числі скрипти загальною тривалістю 100 годин, а саме – 20 годин у молодіжних/підліткових, 20 годин у професійних (комп'ютерних), 20 годин у релігійних (християнських, індуїстських та ісламських), 20 годин у романтичних чатах знайомств, 20 годин приватної спонтанної комунікації за допомогою програм швидкого зв'язку.

1. Нетикет у віртуальній реальності і чатлайновій комунікації

Термін віртуальна реальність вперше вжито наприкінці 1970-х р.р. для вираження ідеї присутності людини у просторі, створеному за допомогою комп'ютера. Вона позначає поєднання комп'ютерної графіки із взаємодією “людина – комп'ютер”¹. Віртуальна реальність, або кіберпростір твориться мовцями колективно за допомогою мовних засобів у процесі комунікації. Останні досягнення в галузі комп'ютерних технологій (гіпертекстові інформаційні мережі, мультимедійна комунікація) викликали до життя комп'ютерну культуру, що стрімко перетворюється на провідну в гуманітарній сфері.

Комунікацію можна визначити як “діяльність, що має (необов'язково усвідомлювану) мету, передбачає одного чи більше учасників і полягає у надсиланні й отриманні різноманітних повідомлень, що використовують різні канали, можуть зазнати перекручень під дією шуму, наявні у певному контексті, справляють ефект на адресата і залишають можливість зворотнього зв'язку”². Дослідники в галузі лінгвістики вживають цілу низку термінів на позначення комунікації за допомогою комп'ютерів – віртуальна,

¹ Хэмит Ф. Виртуальная реальность. Исследования по философии современного понимания мира. М.: Наука, 1995. Вып. 1. [Онлайн-ресурс]. – Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/287383404.pdf>

² Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации. Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. М.: Изд-во МГУ, 2002. № 1. С. 56.

електронна, комп'ютерна, кібер– та Інтернет-комунікація. Однак у нашому дослідженні перевага надається поняттю віртуальна комунікація як такому, що охоплює всі можливі різновиди спілкування, засновані на віртуальних знаках і образах та втілені за допомогою комп'ютерів і мобільних телефонів.

Віртуальну комунікацію розуміють як лінгвістичну діяльність, що має багато спільного з рештою різновидів письмової комунікації через те, що вона є текстовою, і водночас, завдяки спонтанному і неофіційному характеру, має типові риси усної комунікації. Завдяки такому поєднанню, поняття тексту у віртуальному просторі зазнали глибокої трансформації. Матеріальним втіленням віртуальної комунікації слугує мультимодальний (мультимедійний) текст – різновид тексту, що поєднує декілька форм вираження (текст, графіку, аудіо, анімації, малюнки) для утворення єдиного цілого. Віртуальне спілкування має риси масової (спілкування зі світом), внутрішньо-особистісної (спілкування між користувачем і комп'ютером), групової (спілкування у межах окремої групи), а також особистісної (за допомогою електронної пошти, програм швидкого зв'язку, в чатах) комунікації³.

Чатлайнова комунікація – різновид віртуальної комунікації, що відбувається в оперативному режимі і не має просторових обмежень. Їй властива низка типових ознак: нові мовні і мовленнєві конвенції, лінгвістична креативність, публічність, інтерактивність, відносна ефемерність (нефіксованість) тексту, мовна економія, англізація, відсутність темпорально-просторових обмежень, швидкий зворотній зв'язок, певна безадресатність (множинний адресат), конструювання образу адресата і власного образу мовця, спонтанність, непередбачуваність мовлення, посилена експресивність, відхилення від норм лексики, граматики і орфографії, ігровий характер, масовість, глобальність, неоднорідність аудиторії, швидке перемикання мовних кодів.

Сучасні комп'ютерні технології змінюють умови ведення комунікації і встановлюють нові типи комунікативних стосунків між віртуальними співрозмовниками, обумовлюючи специфіку етикетної поведінки в мережі. Нетикет – це сукупність правил і конвенцій, призначених регулювати комунікативну взаємодію між мовцями, які спілкуються за допомогою електронної пошти, беруть участь у списках розсилання, групах новин, форумах і чатах та користуються іншими телекомунікаційними технологіями. Як і мовленнєвий

³ Уділова Т. М. Концепт ввічливості в мовленні. Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. К: Логос, 2001. С. 472 – 476.

етикет, нетикет пов'язаний із семіотичним і соціальним поняттями етикету, що здійснюють регулятивну роль у виборі певного реєстру спілкування, а у вузькому – складає лексико-семантичне поле одиниць доброзичливого, ввічливого спілкування в ситуаціях привертання уваги, вітання, прощання, привітання, подяки, прохання, співчуття тощо⁴. В електронних джерелах нетикет визначають як правила ввічливості, що регулюють віртуальну взаємодію та обмін інформацією або як неформальні правила мережевої ввічливості, запроваджені користувачами Інтернету. В широкому розумінні нетикет стосується не лише мовленнєвого спілкування, але й охоплює принципи створення веб-сторінок, користування корпоративною мережею тощо. Нетикет тлумачать також як засіб створення і підтримання позитивного враження про себе, як спосіб виглядати привабливо в мережі. Отже, можна зробити висновок, що нетикет – це сукупність правил, сформованих на основі принципів загальнолюдської ввічливості, покликаних регулювати віртуальну співпрацю, сприяти успішності комунікації і створювати привабливий віртуальний образ мовця. Важливою особливістю нетикету є свобода інтерпретації.

Подібно до традиційного етикету, нетикет є універсальним явищем, але ситуативно (контекстуально) обумовленим: його особливості визначаються топонімічними (електронне листування, чат, дискусійний форум, мережева гра) і антропонімічними (віковими, гендерними, релігійними, етнічними, професійними) характеристиками віртуального простору. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій нетикет набуває щонайменше вісім можливих варіантів, які взаємоперетинаються: нетикет користування веб-системою, нетикет електронного листування, нетикет дискусійних форумів, нетикет списків розсилок, нетикет груп новин, чатлайновий нетикет, нетикет мережевих ігор MUDs, нетикет метасвітів. Окрім того, можна виокремити:

- універсальний (базовий) нетикет – узагальнений перелік етикетних правил (поради досвідчених користувачів, адресовані початківцям);

- нетикет професіоналів – спеціалістів у галузі комп'ютерних технологій або дуже досвідчених користувачів;

- нетикет окремих груп користувачів, які використовують мережу для спілкування й отримання інформації.

⁴ Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К.: Видавничий центр "Академія", 2004. С. 261.

Уявлення про мережевий етикет у різних чатлайнових спільнотах дещо відрізняються, однак це не свідчить про те, що універсальний зразок ввічливої мовленнєвої поведінки, свого часу сформований і загально визнаний у глобальному віртуальному просторі, зійшов нанівець. Звичайно, нетикет неможливо абсолютно стандартизувати, оскільки глобалізація виявилася неспроможною уніфікувати комунікативні традиції і звички мовців у різних куточках земної кулі. Проте в будь-якій ситуації фахівці радять покладатися насамперед на п'ять правил успішного спілкування: 1) ототожнюйте себе з партнером по комунікації; 2) звертайтеся за порадою; 3) висловлюйте похвалу людям; 4) не говоріть погано про інших; 5) поважайте думку співрозмовників⁵. В. Ші пропонує десять універсальних правил нетикету: 1) пам'ятайте про Людину; 2) у кіберпросторі дотримуйтеся тих самих стандартів поведінки, що і в реальному житті; 3) зважайте на те, в якому середовищі кіберпростору ви перебуваєте; 4) економте час і комунікативний простір партнерів по комунікації; 5) виглядайте привабливо в мережі, нехай анонімність працює на вас; 6) поширюйте лише перевірену, надійну інформацію; 7) намагайтеся тримати міжособистісні війни під контролем; 8) поважайте право кожного на особисту автономію; 9) не зловживайте своїми повноваженнями, перевагами і авторитетом в мережі; 10) вибачайте помилки інших⁶. Як вужче поняття, етикет чатлайнової комунікації, або чатлайнова етика робить акцент на таких правилах:

1. Будьте доброзичливими і поважайте своїх співрозмовників. Не ображайте і не зневажайте їх. Уникайте категоричних негативних оцінок адресата.

2. Будьте ввічливими. Враховуйте вікові, гендерні, етнічні, мовні і статусні ознаки партнерів по комунікації. Пом'якшуйте категоричність висловлювань.

3. Ставте співрозмовника у центр уваги. Між учасниками чату має бути постійний контакт. Активно вживайте запитання, звертання, як до конкретної особи, так і до всієї групи. Оцінюючи себе, будьте скромними.

⁵ Николаева Т.М. Металингвистический иконизм и социолнгвистическая дистрибуция этикетных речевых стереотипов. Язык и культура. Факты и ценности: К 70-летию Ю. С. Степанова / Ред. Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко. М.: Языки славянской культуры, 2001. С. 225–234.

⁶ Цит. за: Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. М.: «Высшая школа», 1989. С. 32-46.

4. Тема дискусії має бути зрозумілою, цікавою співрозмовникам і відповідати чатлайновій категорії. Не нав'язуйте власних поглядів і переконань співрозмовникам. Намагайтеся зрозуміти погляди партнера.

5. Не друкуйте повідомлення великими літерами – це сприймається як крик.

Наведені правила нетикету розраховані на свідоме дотримання користувачами запропонованої моделі мовленнєвої поведінки.

2. Етикетний аспект чатлайнової антропоніміки

Антропологізм, який акцентує увагу на людині, автоматично висуває на перший план вивчення імен осіб, номінацій, персоналій, прізвиськ. Антропоніміка вивчає інформацію, яку несе в собі ім'я. Форма найменування людини залежить від мовленнєвого етикету, а антропоніми виконують у мовленні декілька функцій, серед яких номінація, ідентифікація, диференціація⁷. Засобом ідентифікації мовця у чаті виступає його вигаданий умовний псевдонім (нік, прізвисько). Чим оригінальніший нік, тим більше шансів знайти цікавих співрозмовників, проте псевдонім може викликати небажану реакцію – надмірну увагу до людини, що заважатиме її спілкуванню в чаті:

Pausenaufsicht: Hey ZuckerPuppe7! Wenn dich jemand belästigt, kannst du dich jederzeit an unsere Paten wenden oder den Patenruf betätigen. Den Patenruf erreichst du wenn du auf da sKreuz-Zeichen klickst.

Бажано, щоб псевдонім відображав натуру свого власника, містив певну інформацію про нього: *schreib_mir* (відкрита до спілкування людина), *funleben21* (весела, жартівлива натура), *Technics* (людина, яка добре знається на техніці), *DJ_MIX* (хобі чи професія користувача), *Max_Hannover* (етнічна ознака), *paul_faul_18* (характер і вік), *traumboy_93* (зовнішність і вік), *Stefan26* (ім'я, стать і вік). “Екстравагантність” під час віртуального знайомства сприяє швидкому пошуку співрозмовників. Разом із тим можна порушити анонімність і підписуватись ім'ям: *Liz!!!*, *Sergio*, *David*, *Emilly*, *Deborah*, *Tom*, *Renata*, *Barney*, *Laura*, *Michael*, *Sandra*, *Jonas*, *Mario*, *Alexander*, *Victoria*, *Sergeich*, *Fredi* тощо).

З метою економії мовленнєвих зусиль під час звертання до співрозмовників мовець обирає найзручніший скорочений варіант псевдоніма на основі ключового (з погляду адресанта) компонента. Наприклад, звертання *hiiii sönnchen*, призначене *sunshine10819*, натякає на традиційне вітання між добрими знайомими, рідними або

⁷ Подольская Н. В. Антропонимика. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: БРЭ, 2000. С. 36–37.

закоханими, має позитивну імплікацію, а отже, налаштовує на доброзичливість і заохочує sunshine10819 до кооперативного спілкування. Скорочення ніків у звертаннях також реалізує стратегії групової спільноти і зменшення соціальної дистанції між комунікантами: klaus (klausvomberg), sonne (sonne71einsam), Leo (Leonardo1970), Hexe (Hexenkessel), prinzeßin (xmilkaprinzeßinx_109), sternchen (sternichbin_17), Nick (NickKlauSpiel), trixi (technotrixi_28), dominik (dominikkaizer_22), Goldie (KleopatraGold28) тощо.

Один і той псевдонім скорочується мовцями по-різному – виокремлюється найбільш зрозумілий і близький для адресанта складник. Наприклад, псевдонім MissKnuddel_92 лише у складі вітальної формули зазнав таких трансформацій: Miss, Knuddelchen, MissNudel, MissKnuddel, і тільки один раз був ужитий у повній формі: MissKnuddel_92. Псевдонім Annemarie_LA, здається, не викликає сумнівів у тому, що його компонентом є жіноче ім'я Marie, тому співрозмовники без вагань звертаються до його носія Marie, однак цілком можливо, що нік Annemarie_LA має складніше походження. Деякі мовці вважають за доцільне обирати коротке або відносно прозоре ім'я: Arbeiter, pizzaboy, HARIBO, rudi, Sucher, beauty, peach, laluna, teddybaer. Так вони убезпечують своїх співрозмовників від невірної інтерпретації ніка, запобігаючи виникненню непорозуміння, адже неадекватне звертання може викликати відмову у контакті.

Псевдонім є важливою складовою іміджу комуніканта, служить своєрідною візитівкою, тому має нести позитивну інформацію про особу. Більшість мовців вигадують імена, що викликають приємні асоціації та зацікавленість адресата: peace_and_love, Engelchen18, regenbogen, LiebeLiebeLiebe, kleinekatze, Blume_der_Nacht, Honey44, pussy_kitty, Glueckmann, kleine_elfe, honigkuchen, Sommer, traumtobias, blumenfreund1 тощо. Однак псевдоніми можуть мати негативне забарвлення: Hexe32, badboy_in_berlin, devilkiss, nachttroll24, Luzyfee, Hasse_SIE!!!, Echter_Teufel, Killer97, ZloY, darkangel, ZzZ. Багато псевдонімів створено на основі власних імен відомих людей, літературних і кіноперсонажів, героїв казок і міфів, які, очевидно, мають на меті підкреслити асоціативний зв'язок між екранним образом і обраною персоналією: Mickimaus, Garfield, umaturman, FridaKahlo, PhilipMorris, GERKULES, Neo, spiderboy_007, Koschey, prettier_than_brittney, gladiator77, Rapunsel_18, asterix. Значна кількість псевдонімів відображають те, якою людина б хотіла бути, яке враження про себе прагне створити:

pretty_girl, angelyeysdeluxe, sweet_guy_1979, Treuer_Loewe. Цей прийом характерний для молодіжних і романтичних чатів знайомств, де привабливі імена звучать як запрошення до Інтернет-флірту. Ніки можуть містити достовірну інформацію про реальну людину (ім'я, вік, стать, етнічну, географічну ознаку, електронну адресу), а не про її екранний образ: kusha22_de, Robert_21, zaertlich_1967, mann40, marcus81, male_19_poland, scarlet_starlet_uk, Berliner_174_67, Joni_095, barbara_bad_18. Подібні ніки є згорнутими текстами, оскільки несуть великий обсяг інформації у мінімальній формі і виконують функцію “прискороеного пошуку” віртуальних приятелів.

3. Етикетні жанри чатлайнового спілкування

Різноманітні етикетні одиниці прийнято класифікувати в етикетні жанри – ситуативно-тематичні групи етикетних висловлювань. Загалом налічують 18-20 жанрів, які часто перетинаються і комбінуються. Етикетні висловлювання утворюють діалогічні єдності, до складу яких входять репліка-стимул і репліка-реакція або репліка-запитання і репліка-відповідь. Отже, розрізняють такі етикетні жанри: звертання, знайомство, вітання, привітання, побажання, подяка, вибачення, прохання, згода, дозвіл, відмова, заборона, порада, пропозиція, запрошення, співчуття, втішання, комплімент, схвалення, похвала, прощання⁸. У чатлайновій комунікації прості мовленнєві акти можуть одночасно передавати значення кількох етикетних одиниць різних жанрів, наприклад, звертання, запрошення, прохання, самопрезентацію (HEY...EIN SÜSSES GIRL ON? will chatten, m/18/169). Іноді досить важко однозначно розмежувати етикетні одиниці за значенням і класифікувати за етикетними жанрами. В різних комунікативних ситуаціях однакові за формою висловлювання виконуватимуть різні етикетні функції. Характерними у чатлайновій комунікації є жанри вітання, знайомства, компліменту, запрошення, пропозиції, прохання і прощання.

3.1. Етикетний жанр вітання. Вітання – це основа, на якій будуються соціальні відносини, отримує розвиток подальша комунікація. Вітатися означає виявляти доброзичливість, повагу, ввічливість до знайомої, малознайомої і зовсім незнайомої людини. Вітальні етикетні висловлювання класифікують на власне вітання, довідування про життя, стан справ і здоров'я, висловлювання радості

⁸ Чередниченко О.І., Мельник В.І., Соколова Г.Г. Мовленнєвий етикет: Українсько-французький довідник. К., 1996. 101 с.

чи подиву від несподіваної зустрічі⁹. За правилами нетикету, мовець має засвідчити свою появу в чаті вітанням, незважаючи на те, що будь-яка зміна статусу комуніканта (активна діяльність, тимчасова відсутність, вхід або вихід із чату) фіксується автоматично. Вітання є засобом перевірки каналу спілкування і виконує функцію привертання уваги до партнерів по комунікації:

66Tobias6: Schönen Guten Tag!

LostFausti: Hiiii, bist du wieder da?

psychoelement001: HalloOo!!!Habt ihr euch ohne mich langweilt?

Отже, функції вітання у чатлайновій комунікації ширші, ніж у ситуації прямого контакту. При цьому реалізуються важливі цільові установки і мовленнєві інтенції мовця: наділити іншого комунікативною роллю адресата, привернути його увагу для подальшого запитання, повідомлення, спонукання до дії тощо. З урахуванням фактору адресата вітання можуть бути:

1) персональними (призначеними для конкретної особи): hallo Kris / hi, Anna / morgen Winter / hi freddy / hey Tascha / hiii sweet boy / hi schmidimaus;

2) груповими (стосуються всіх присутніх у чаті): hi / hallo Freunde / hi guys / hey alle da / hallo Leute! / hey hey hey / Tag! / hay ppl / HI @ al / hallöle тощо.

Засобами вираження радості чи приємного подиву в ситуаціях вітання є емотикони, що передають усмішку, доброзичливий сміх. Вони здатні викликати прихильність людей, тому є обов'язковим атрибутом вітань і прощань в багатьох культурах: HI! Freut mich dich hier zu sehen☺☺☺. У наступному фрагменті радість виражається пунктуацією і повторенням графем, а доброзичливе ставлення – люб'язними запитаннями про життя:

Tascha_de: Aaaartschiiiiiiii!!!!!!!

Artschi: Täschchen!!! Moooooorgen!!!!!!!

Tascha_de: wie geht's? hoffentlich nicht schlimm

Вітання поєднуються зі звертаннями і запрошеннями до спілкування:

Erdmännle: hallo Leute! Gibt's hier jemand, der wirklich chatten will?

Schneeflöckchen3: HI @ al wer will chatten? wart auf girls.

На деяких чатлайнових форумах учасників вітає автоматична функція вітання від імені модератора чату: Hallo Lucy98, schön, dass du hier bist. Viel Spaß!

⁹Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. М.: «Высшая школа», 1989. С. 88.

3.2. Етикетний жанр прощання. Прощання – завершальна комунікативна ситуація, що означає не розрив стосунків, а лише (тимчасове) припинення контакту. Етикетні формули жанру прощання класифікують на власне прощання, прощання – прохання, прощання – побажання, прощання – вираження подяки / задоволення спілкуванням, прощання – висловлення сподівання / впевненості у подальшому контакті. Найпоширенішим способом прощання залишається лаконічне *tschüss*: *tschüss Denis22 / lol tschüss gremlin / okey tschüss vegasmädl / tschüss leute*. У німецькомовному чаті *schulhofchat.de* комуніканти надають великого значення фінальному етапу комунікації, що можна пояснити високим рівнем внутрішньогрупової культури мовлення і поведінки, а також тим, що мовці високо цінують факт своєї належності до спільноти: *Es ist schon Zeit...muss ins Bett / Langweile nicht ich muss aber off / Sehen wir uns später, ich logge off / Dicke Bussi, bis morgen / ich will endlich raus ... bis Abend*.

Порушенням нетикету (окрім випадків автоматичного від'єднання користувача від Інтернету з технічних причин або за рішенням модератора) вважають раптове зникнення співрозмовника, який, покладаючись на автоматичне повідомлення щодо зміни статусу, не попередив учасників дискусії про вихід із чату. Згідно етикету, партнерів по комунікації слід підготувати до фінальної ситуації спілкування. Співрозмовників підводять до завершення бесіди за допомогою вільно побудованих мовленнєвих стереотипів, за допомогою яких вирішується завдання пом'якшення морального збитку, заподієного фактом розставання, створюються передумови для подальшого контакту. Сигналом до завершення бесіди слугують пояснювальні висловлювання:

1) посилання на пізню годину: *muss raus hab keine Zeit mehr / muss ins Bett, morgen habe viel zu tun / bin schon bisschen müde / ich schlafe schon vor dem computer / muss morgen früh aufstehen...sorry / Oooo...schon 00:00...muss ins Bett;*

2) наведення інших дійсних чи вигаданих причин: *ich muss auch mal lüften / ich muss gerade eine Suppe kochen, bald kommen die Kinder / mein Hund will spazieren gehen / es klingelt, muss den Hörer abnehmen / muss arbeiten, hab viel zu tun / sorry bin bei der Arbeit / my Baby ist schon wach / hab Hunger;*

3) висловлення подяки і задоволення від спілкування: *danke ... war geil / du bist cool / es ist geil mit dir befreundet zu sein / hatte viel Spaß mit euch hier / danke für chatting / dank für alles, es war lustig / lol, danke für deine Aufmerksamkeit / danke vielmals*. Такі висловлювання поєднують риси етикетних жанрів прощання і подяки. Іншими

способами завершення спілкування може бути досягнення згоди, домовленості, вибачення за заподіяну турботу.

Прохання на прощання мають винятково етикетний характер і поєднують риси жанрів прощання і прохання: *tschüssi sehen uns später / schreib mir ein emsg (=email message) / bye ruf mich an / gut fred komm wieder*. Побажання на прощання також не є власне побажаннями, а соціально обумовленими етикетними одиницями, що додають відтінок доброзичливості, служать виявом товариського ставлення до адресата: *langweile micht, meine süsse! / have fun! Tschüs / dicke bussu meine lieben / alles gute...bis dann / ppl bye-bye*. Після виходу мовця з чату або зміни віртуальної кімнати автоматична функція повідомляє: *Bushido verlässt uns / döner_der_welt verlässt den Raum / knuddelchen4 verlässt den Chatraum*. Проте велика кількість таких повідомлень свідчить про непопулярність чату або його окремої кімнати, відсутність цікавої теми і приємних співрозмовників.

3.3. Етикетний жанр подяки. У чатлайновій комунікації жанр подяки зумовлений насамперед правилом нетикету про взаємодопомогу в мережі. Способи вираження вдячності залежать від ситуації спілкування: *ich möchte mich bei euch bedanken / danke danke danke / dank dir bin ich gut gelaunt / Danke, leute! / danke für die Hilfe*. Подяка може бути втілена у розповідній формі за допомогою перформатива, коли мовець виражає вдячність третій особі, що характерне для релігійних чатів: *jedes mal, wenn ich erwache, bedanke ich dafür, dass der Gott an mich denkt*. Прикметою ввічливої людини є вияв вдячності навіть тоді, коли її не очікують, наприклад, подяка людині, яка першою з'ясувала питання, що також цікавить інших мовців:

~~~jak~~~: *ich habe gerade sehr witzigen Chatraum besucht lol*

leo_tonberg: *tja... Welchen?*

~~~jak~~~: *oh der Raum Fantasies*

kim_industriespb: *danke leo, ich wollte das gerade fragen*

З іншого боку, надання інформації – це функція користувача, яка конструє його як віртуальну особистість. З огляду на це надання інформації є не послугою, а звичною формою існування пересічного користувача у просторі Інтернет. Відповідно, надання послуги, яка априорі не є послугою, не потребує подяки. Виходячи з цього, ми вважаємо будь-яке висловлення подяки у дискурсі Інтернет-форумів перебільшеним. Перлокутивний смисл мовленнєвих актів, що реалізують цю стратегію, полягає у намірі мовця, щоб співрозмовник зрозумів його прагнення не примушувати того до спілкування,

наприклад, Wolf der Jaeger допомагає Wannabe-Kant розібратися у філософії Р. Декарта:

Wannabe-Kant: Hallo, ich habe ein Problem: Wir behandeln zurzeit im Unterricht Descartes und lesen das dazugehörige Buch «Bericht über die Methode». Könnte mir jemand bitte die Denkweise des Rationalismus erläutern?

Wolf der Jaeger: schau mal bei wikipedia, da ist alles kurz und bündig erklärt.

Wannabe-Kant: danke für die geile antwort! Ich hab schon bei wiki nachgeguckt 😊👍 (+> я знаю, що ти мені робиш послугу, відповідаючи на моє питання)

Wolf der Jaeger: kein problem ich geb gerne gut antworten 🙏 (+> я відповідаю тобі, бо мені це подобається).

Спілкування в чаті є добровільним. Висловлюючи подяку за спілкування, мовці підкреслюють, що розуміють цю добровільність і не бажають заважати свободі дій адресата. Применшуючи необхідність подяки за спілкування, користувачі підкреслюють відсутність загрози їх свободі. Спостерігаємо також характерне для чатів використання перформативного дієслова danken / sich bedanken зі смайликами на позначення емоційного стану користувача.

3.4. Етикетний жанр вибачення. Суть ситуації вибачення – словесна спокута провини, що полягає у проханні адресата зняти вину. Вибачення реалізує стратегії негативної ввічливості. Більшість людей звертаються до незнайомих, починаючи з вибачень, які є засобом пом'якшення акту втручання в особистий простір людини, що може викликати негативну реакцію. У віртуальній комунікації етикетне вибачення як спосіб встановлення контакту є нетиповим. Ініціатива встановлення контакту не розцінюється як втручання в особистий простір людини. Проте як засіб вияву позитивного ставлення до адресата вибачення виконують функцію підтримання контакту:

BraunBär: Entschuldigung, dass ich gestern keine Zeit für dich hatte.
herzfetzen: angenommen...

Загалом для реалізації вибачення необхідні три компоненти – особа, що заподіяла якусь шкоду (мовець), особа, що зазнала шкоди (адресат), і сама заподіяна шкода. Специфіка шкоди, яку можуть нанести один одному користувачі в чаті, обумовлює особливості реалізації етикетного жанру ввічливості. Для цього вживаються конвенціоналізовані мовні засоби вибачення – іменники Entschuldigung, Verzeihung, дієслова entschuldigen, verzeihen у наказовому способі, вираз (es) tut mir Leid, зазвичай доповнені

часткою bitte й емотиконами. Емотикони передають емоційний стан мовця, а їх комічний вигляд сприяє легшому досягненню перлокутивної мети: мовець прагне змінити з поганого на кращий настрій співрозмовника, що погіршився через його провину. Таким чином, вибачення поєднується зі стратегією позитивної ввічливості – „жартуй”. Іноді вибачення комбінується зі стратегією „використовуй маркери належності до групи”, коли вибаченню передують звертання на нікнейм. Характерними для вираження ввічливості є також скорочена форма Tschuldigung та запозичення з інших мов – з англійської мови Sorry і excuse me, з французької Pardon, з латини Mea culpa. Вживання лексем іншомовного походження обумовлене як грайливою формою цього різновиду комунікації, так і глобальністю Інтернет-спілкування. Показовим видається наведений нижче дискурсивний фрагмент, коли Nele висловлює своє незадоволення у емоційній (HEY!!) і жартівливій формі, про що свідчать емотикони. Вибачення користувача Baltasar також емоційне, оскільки містить надмірну кількість знаків оклику і спрямоване на зближення (позитивна ввічливість, що проявляється у звертанні на нікнейм):

Nele: HEY!! mit meinen 15 Jahren ist es nich selbstverständlich zu wissen was ein Phenotyp ist

Baltasar: Anfoolen wollt ich Dich nicht!!!! Ähm, ähm, tut mir Leid Nele!

Nele: Ja ok...schon klar 😞is in Ordnung 😊

Загалом інтенсифікація у вибаченнях трапляється часто, причому простежуємо таку тенденцію: чим менша провина комуніканта, тим більше засобів інтенсифікації вибачення він вживає. Це повинно, на нашу думку, підкреслювати ігрову форму намірів комуніканта і несерйозність його вибачення, як-от:

Klimperkasten: Oh mein Gott! Da muss ein technischer Fehler passiert sein. Bitte vielmals um Entschuldigung!

Специфіка вибачень у чатах полягає насамперед у ситуаціях, в яких вони застосовуються, оскільки можливість виникнення причин для вибачень у віртуальній комунікації досить обмежена. Розділеність у просторі і цілковита анонімність сприяють тому, що користувачі не можуть завдати один одному серйозної шкоди, тому вони вибачаються, як правило, за вербальні образи або прояв нетактовності до співрозмовника, як-от:

Invictus: Noch eine Entschuldigung in aller Form an Venom, ich nehme die Beleidigungen zurück, eine derartige Attacke wird auch nicht mehr erfolgen!

Вибачення з приводу незгоди з поглядами співрозмовника також не є серйозними, адже сутність спілкування в чатах полягає у дискусії, задля якої необхідні різні точки зору. Чим більше співрозмовники сперечаються, тим цікавішим стає для користувачів спілкування. Усвідомлюючи це, користувачі підкреслюють несерйозність свого вибачення, як-от:

P.s: Wie kommst du darauf, dass Psychologie komplexere Dinge erforscht?

Running Gag: Ich meine dabei vor allem die Thematik, nicht die Komplexität, wobei Bewusstsein und Verhalten selber sehr komplex sind.
Sorry 😊😊

Оскільки часовий показник у чат-комунікації не є важливим, вибачення можуть бути надрукованими як перед, так і після малефективної дії. Користувачі сприймають спілкування у нелінійному режимі і не розрізняють у своїх вибаченнях шкоди, що була заподіяна або лише буде завдана, тому для них неважливо, чи буде вибачення:

– превентивним при небажанні образити співрозмовника:

Genino: momentan geht es mir mies, weil ich den studiengang viel zu technisch finde. Vermisse einen gewissen anteil geisteswissenschaften.

Glunki: Will dich net angreifen oder beleidigen, aber was hast du denn erwartet bei Maschinenbau?

– постфактивним при нелогічності у викладі тощо: Pardon, ich habe gestern wohl schneller geschrieben als gedacht, wobei dann Blödsinn herausgekommen ist.

– умовним, коли воно буде реалізованим у випадку необхідності: So, vielleicht haben wir endlich eine brauchbare Lösung))) Wenn nicht tut es mir Leid, dann bitte ich das zu entschuldigen.

Через технічні особливості віртуальної комунікації користувачі можуть плутати співрозмовників, відповідати не на ті пости або цитувати не ті повідомлення, що теж може бути причиною вибачення. Таким чином, етикетний жанр вибачення у чатах обумовлений такими особливостями комунікації, як анонімність, вербальність, ігрова форма. Вибачення завжди є несерйозними, адже співрозмовники не можуть заподіяти один одному шкоди в Інтернет-просторі.

3.5. Менш поширені етикетні жанри. До нечастотних жанрів у чатах належать етикетні жанри компліменту, знайомства співчуття, заспокоєння, втішання, побажання. Компліменти – це мовленнєві акти, які несуть позитивну оцінку адресата, виражають доброзичливе ставлення і зміцнюють взаємини між людьми. Комплімент передбачає реакцію-відповідь:

DonnaSommer: Sieh meine Fotos, nah schön?

süsserRocker33: tja ... du bist sehr nett...besonders deine grüne augen

DonnaSommer: danke Rocki

Ситуація знайомства передбачає можливість подальшого спілкування. У чатах знайомство має багато спільного з комунікативною ситуацією флірту і може бути успішним або невдалим:

fabian19: wie heißt du?

steffie: hm...das ist Geheimnis

fabian19: bitte bitte bitte bitte

steffie: Geheimnis bedeutet Geheimnis!!!

Головна ідея чатів полягає у приємному, доброзичливому спілкуванні, яке передбачає емпатію до співрозмовників. Емпатія – це розуміння особистості, прийняття її такою, якою вона є, ставлення до людини як до унікальної, неповторної і, відповідно, самоцінної особистості. У чатах емпатія є виявом солідарності з адресатом і позитивного ставлення до нього передусім як до реальної людини і вже потім як до екранного персонажа:

RegenbogenPerle: mein Vater...er arbeitet nicht mehr...gibs kein Geld

kluge_Tante47: Gott sei Dank, Perle, der Gott arbeitet...er arbeitet immer

Для чатів характерне поєднання побажань з формулами прощання: *Schönen Tag euch! Sehen uns später; Langweile ohne mich nicht...bis dann.* Побажання можуть стосуватися будь-яких подій у реальному або віртуальному світі, про які йдеться у чатлайновій бесіді.

Запрошення є спонукальною мовленнєвою дією. Особа, яка запрошує, ніби бере на себе зобов'язання виконати те, про що йдеться у запрошенні. У пропозиції мовець спонукає адресата до спільної дії. На чатлайнових сесіях запрошення і пропозиції, як правило, виконують функцію пошуку співрозмовника і встановлення мовленнєвого контакту з ним. Можна виокремити декілька різновидів запрошень до віртуальної бесіди:

1) запрошення, адресоване всім учасникам сесії: *hallo leute, wer will chatten?/ hi 30 M Sailor @ Annapolis sucht nach einem hübschem girl 18-27J.*

2) запрошення за професійною ознакою: *Gibts hier Krankenschwester?*

3) запрошення за географічною ознакою: *ist hier jemand weiblich aus Berlin?*

4) пряме (а) і непряме (б) запрошення у формі обіцянки:

(a) Wollen wir chatten ... du wirst mit mir nie langweilen;

(б) Hey...ich zeige dir, was du willst...schreib mir einfach;

5) непряме запрошення у формі самореклами: Hi girls...ich hab blaue Augen und bin 1,87m hoch;

6) непряме запрошення з відтінком необхідності: Ich brauche mit jemandem zu reden.

Лінгвістичне конструювання альтернативної реальності передбачає не лише запрошення до бесіди, але й до цілком “реальної” спільної діяльності: wer hat Lust Bier mit mir zu trinken? Мовленнєвий акт запрошення властивий передовсім молодіжним чатам і чатам знайомств.

Загалом відмінність мережевого етикету від мовленнєвого полягає в тому, що у віртуальному просторі не існує заборонених тем. Анонімність і дистантність віртуальної комунікації дають можливість висловити власну думку. Чатам характерна також інтенсивна та іноді несподівана зміна тематики спілкування, що наближає чатлайнові жанри до жанрів спонтанного усного мовлення.

4. Спільне і відмінне в нетикеті різних віртуальних спільнот

4.1 Нетикет професійних чатлайнових товариств. Людина формує своє мовлення з орієнтацією на групові очікування, на те, як слід розмовляти саме в цій групі, що породжує мовленнєву однорідність групи і є ознакою того, що мовець “свій”. Групові шаблони мовлення – це своєрідні правила “мовної гри” членів групи, за ними впізнається “свій” і визначається “чужий”. Професійний соціолект слугує символом групової належності. Люди відчують необхідність взаємної підтримки і прагнуть окреслити себе, згуртуватися у мовленні й поведінці. У межах окремих соціальних груп наявний власний неофіційний комунікативний кодекс – система принципів, правил і конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації і ґрунтуються на певних критеріях. Їх знання і дотримання – необхідна умова ефективного спілкування. Яскравим прикладом комунікативного кодексу в Інтернеті є нетикет комп’ютерників, який охоплює також комп’ютерний сленг. Айтішники були першими, хто усвідомив необхідність розробки нетикету, який із часом поширився на весь віртуальний простір і отримав розвиток у різних Інтернет-спільнотах. Звернутися за порадою до віртуальної спільноти комп’ютерників має право кожний користувач мережі. Для цього необхідно лише увійти в чат, привітати комунікантів і чітко сформулювати запитання: Hallo, ich habe WinXp Pro u. will wissen, wo

mein XP-PASSwort auch noch zu finden ist??? In welcher Datei oder Editor? Безумовно, бесіди на професійні теми становлять левову частину комунікації:

(1) McTed: ich hab nen laptop mit vista und will xp drauf machen! Ich habe bzw. kann kriegen eine xp recovery disc. Installiere ich vshu vorher oder nachher?

Culles: Nachher.

(2) Axel: Wer kennt bei NT eine Möglichkeit, mit einem Befehl die gelöschten Dateien / Verzeichnisse wieder – wenn auch in Rudimenten – herstellen zu können?

Hexerl: Keine. Es gibt nicht mal mehr für Win9x ein Undelete :((

Отже, характерною рисою комп'ютерних чатів є кількісне переважаєння фахових питань і надання компетентних відповідей на них. Тим не менш, зафіксовано порушення правила про взаємодопомогу в мережі:

PeterMoeckli: Meine Maus spinnt!!!!

RainerDick: du spinnt selber...

Питання, звернене до групи, є певною мірою безадресатним (у тому розумінні, що адресат не конкретний, а множинний), однак передбачає реципієнта, чия компетенція виявиться достатньою для компетентної відповіді. У цьому виражається стратегія конструювання образу потенційного адресата. Нелогічними і некоректними, однак неодноразово зафіксованими, є наступні повідомлення, що можуть сприйматися фахівцями як образливі:

megalinda91001: hey... findet sich jemand mit den Computern zurecht?

apfelkuchen: hallo, gibts dort Fachleute, oder?

Розширення кола знайомств не суперечить нормам нетикету за умови, якщо не носить нав'язливого характеру, тому все більше людей послуговуються можливостями, які надає масова і багатокультурна аудиторія Інтернету. Мовці звертаються за порадами, застерігають від можливих помилок, розповідають про власний професійний досвід, жартують, іронізують, шукають і встановлюють ділові контакти, пропонують товари і послуги.

4.2 Нетикет підліткових / молодіжних віртуальних спільнот. У фаховій літературі виокремлюють три основні типи спілкування: співробітництво, суперництво і конфронтацію, серед яких перші два вважають “здоровим” спілкуванням, а останній – невдалим з погляду досягнення згоди¹⁰. Конфліктна мовленнєва взаємодія – особливий

¹⁰ Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. К.: Наукова думка, 1996. С. 11.

різновид мовленнєвого спілкування, що балансує між суперництвом і конфронтацією. Міжособистісний конфлікт – вид взаємодії між людьми у процесі їхнього спілкування і спільної діяльності, найбільш очевидними проявами якого є взаємні звинувачення, суперечки, вербальні напади, захист. Кожний учасник конфлікту прагне самоствердження, задоволення своїх потреб, досягнення власних інтересів. Для підліткових/ молодіжних чатів характерні конфліктні мовленнєві взаємодії. Підлітковий вік вважається періодом життя людини, коли їй ще бракує впевненості у собі, витримки, самовизначення і, звичайно, життєвого досвіду. Проте у підлітка в надлишку юнацького максималізму, загостреної уваги до своєї персони і до того, як її сприймають інші, що часто породжує неадекватну реакцію на звичайні життєві події. В ситуаціях суперництва підлітки намагаються піднести свою самооцінку, довести, що вони є незалежними, самодостатніми, сформованими особистостями. У конфліктній взаємодії вони вивільнюють негативні емоції, намагаються подолати деякі психологічні комплекси, створити новий образ себе і захистити його в акті комунікації, тому їхні екранні персонажі певним чином відрізняються від реальних осіб – у чатах підлітки дещо “крутіші” за себе справжніх. У молодіжних чатах конфлікт розвивається досить легко, а спроби інших учасників виправити ситуацію, як правило, зазнають поразки. В результаті, третя особа відмовляється від ідеї примирення конфліктуючих сторін і висловлює особисте несхвалення:

Ladylichelle: ich bin dick? Dann gucke mal dein häßliches gesicht an

tom_cooler: halt den mund du nervenziege

Kolibri: hey hier ist kein schimpfwettbewerb

star10: wieso streitet ihr euch beide? du kannst hier raus fliegen

tom_cooler: du bist dumm blöd

Kolibri: beide dumm

Star10: denk auch so...

Вербальні образи, лайки, адресовані іншому, посідають проміжну позицію між вираженням емоції і фізичною дією, а завданий ефект має суто психологічний характер. Мовленнєвий напад – більше, ніж просто вияв емоції, він є формою агресії. У молодіжних чатах комуніканти не схильні пом’якшувати категоричність висловлювань, що суперечить нетикету:

tom_cooler: blablabla

Ladylichelle: halt die fresse

Іншою особливістю молодіжних чатів є гумористично-іронічна тональність спілкування. Чати дозволяють мовцям розкрити власне

почуття гумору, яке деяким може бути невластиве у реальному житті. Суцільні чатлайнові сесії іноді набувають жартівливого характеру, що створює товариську, невимушену атмосферу. Гумор, доброзичлива іронія і адекватна реакція на них свідчать про позитивне ставлення до адресата і рівність стосунків між комунікантами:

SüsserPuma: Kerl! Ich leide an Schlaflosigkeit. Weiß nicht, was zu machen

star.com: nimm dann Schlaftabletten an... alle sofort ☺☺

SüsserPuma: lol ☺

Співрозмовники активно застосовують комунікативний потенціал іронії. Нетикет не рекомендує вживати іронію і сарказм, оскільки в умовах текстової комунікації адресат може невірно інтерпретувати зміст повідомлення. Однак у молодіжних чатах іронічний тон – звична манера спілкування:

flocke94: Gott ich loggte gerade off

Baron_Huso: na und?

flocke94: Ich weiß, dass es ohne mich so langweilig war

Baron_Huso: Es war nicht☺

Іронія перетворює спілкування на захопливу гру кмітливих і розкутих у тому разі, якщо співрозмовники адекватно розуміють один одного, цінують кмітливість і почуття гумору, швидкість і неординарність реакції. Такі діалоги схожі на вербальні змагання, подібно до конкурсів речитативів у реп-культурі, вони вносять розважальний відтінок у спілкування. Підлітки більше, ніж представники інших вікових груп стурбовані тим, яке враження вони справляють про себе, як їх сприймають інші, через це у чатах вони прагнуть максимально піднести своє “Я”, що виражається:

1) у підкресленні власної сексуальності:

а) шляхом самореклами: Wer will mit einem süßen girl chatten?

б) шляхом вибору сексуально привабливого псевдоніму: süßer Kuscheltiger, SexySami92, SääxyZuckaLady007, i-love-to-be-loved,)))sexy(((

2) у вживанні нецензурної лексики:

Brittney: HI @ al wer will chatten?

hansi1511: f*ck you brittney

3) у безпідставних (і часто беззмістовних) вербальних атаках:

Strawberry: Du Küken

crazy_b_a_b_i: Ich bin´s nicht!

Bass.Gestörtx3: ha-ha-ha Du bist echtes Küken ha-ha-ha

Незважаючи на непривабливі риси молодіжних чатів, позитивним у них є те, що підлітки, яким із певних причин не вистачає дружнього спілкування, мають шанс знайти віртуальних приятелів і поділитися з ними тим, що їх дійсно непокоїть. Так, підлітки мають змогу моделювати власний образ, а комунікативні навички, набуті у процесі віртуальної комунікації, сприяють формуванню стратегій ефективного спілкування з батьками, викладачами, однолітками.

4.3. Нетикет релігійних чатлайнових форумів. Релігія виникла як засіб соціального контролю у суспільстві, де зовнішній контроль виявляється недостатнім, тому для зміни чи посилення його виникає внутрішній контроль – мораль. Всевидячий і всемогутній Бог, з одного боку, і совість як соціальний контролер, з іншого, створюють силове поле, яке утримує особу в межах норм, вироблених культурою суспільства. Серед різновидів сучасного етикету чільне місце посідає релігійний, який регламентує поведінку у храмах, ритуальних місцях, способи читання молитв, підпорядковує життя мирян церковному календарю, суворо визначаючи правила поведінки у свята, піст тощо. Нетикет релігійних чатлайнових форумів поєднує норми нетикету із традиційним релігійним кодексом моралі.

Категорія Religion & Glauben представлена кімнатами Buddhism Chat, Catholic Chat, Christian Chat, Christian Teens, Hinduism, Islam Chat, Religion тощо. У поведінці учасників різних релігійних чатів можна спостерігати деякі відмінності, тому у дослідженні здійснено спробу порівняльного аналізу комунікації на ісламських, християнських та індуїстських чатлайнових сесіях. Очевидно, вагомим фактором, що впливає на мовленнєву поведінку комунікантів, є етнокультурний, оскільки релігія тісно пов'язана з культурою людей, що її сповідують. В ісламському чаті привертають увагу доволі “світські” псевдоніми: lotus_2001de, xx_carola, the_irish_lady, liebe_seele20, mrhilton03. Частка релігійно-маркованих ніків з орієнтацією на ісламський світ набагато менша: abdull_razzaq_000, shahid_cool1, ali_aljaf. Тематику бесід також не можна визначити як релігійно-орієнтовану: мовці активно розпочинають і підтримують звичайні побутові теми – “погода”, “клімат”, “їжа”, “подорожі”. Напевно, для мусульман кіберпростір є своєрідним „відпочинком” від реального життя, суворо підпорядкованого релігійним нормам, тому у віртуальних бесідах вони намагаються долучитися до тих проявів життя, що не пов'язані з релігією:

the_irish_lady: Ich hab' keine Reise diesen Sommer gemacht. Es war zu heiß.

lotus_2001de: wirklich??? versteh

the_irish_lady: es ist unmöglich bei solchem Wetter

lotus_2001de: stimmt, alles brennt draußen unter der sonne

Мовці не обов'язково мають сповідувати іслам, оскільки чат є відкритою комунікативною зоною, що певною мірою виправдовує деякі розбіжності між припущеннями і реальною ситуацією у чаті: назва віртуальної кімнати лише частково відображає передбачену аудиторію і тематику спілкування.

Індуїстським чатам властива досить агресивна налаштованість мовців і загальна конфліктна тональність спілкування, що виявляється у несподівано великій кількості флуду та спаму брутального змісту. За чисельністю він майже дорівнює кількості решти повідомлень, що є грубим порушенням нетикету, тим не менш, мовці майже не звертають увагу на спам. На цій підставі можна припустити, що зловживання текстовим простором в індуїстських чатах є нормою. Проте, як і у випадку ісламського чату, слід пам'ятати, що учасниками дискусій виступають не лише послідовники індуїзму – релігії, яка відрізняється особливим миролюбним ставленням до людини і світу, підкресленим неприйняттям агресії, прагненням гармонії як шляху до самопізнання і духовного осяяння. Авторами брутальних повідомлень є особи, агресивно налаштовані щодо індуїзму, які безпідставно ображають учасників за рахунок піднесення власного релігійного світобачення:

RAHUL_ISt_AMJADS: HIER IST KEIN GOTT, SONDERN ALLAH ISLAM_REGEL: MUSELMANEN SIND DIE BESTEN

schahar5: Rahullllllll plzz sag so nicht

Отже, присутність осіб, які не мають нічого спільного з індуїзмом, створює недобррозичливий, конфліктний комунікативний простір, несприятливий для кооперативного спілкування, і справляє негативне враження про індуїстські чати. Спам в індуїстських чатах можна вважати засобом боротьби за сфери впливу у віртуальному комунікативному просторі як віддзеркалення загальної нестабільної ситуації у світі.

Прикметою релігійних чатів є схильність учасників до монологічного мовлення, що виявляється у створенні об'ємних повідомлень: Wir laden so unsere hinduistischen Brüder ein, zur Anbetung Eines wahren Gottes, was erinnert uns an den Gott durch Seinen letzten und endgültigen Boten Muhammad (Frieden zurückzukehren, auf

ihn sein). Die größte Ungerechtigkeit (auch die größte Lüge) ist, dass es andere Götter als Partner dem einzigen Einem Gott gibt.

Загалом, чатам не властиві повідомлення у три і більше рядків, однак на релігійних сесіях великі за обсягом повідомлення є нормою, оскільки відображають специфіку релігійного дискурсу. Характерним не лише для індуїстських, але й для решти релігійних чатів є цитування священних книг із власним коментарем або без нього:

icqjahan: Konzept des Gottes gemäß hinduistischen Bibeln: Wir können ein besseres Verstehen des Konzepts des Gottes im Hinduismus gewinnen, indem wir hinduistische Bibeln analysieren. BHAGAVAD GITA Das populärste unter allen hinduistischen Bibeln ist die Bhagavad Gita. Denken Sie den folgenden Vers von der Gita: «Diejenigen, deren Intelligenz durch die materielle Wunsch-Übergabe zu Halbgöttern gestohlen worden ist und den besonderen Regeln und Regulierungen der Anbetung gemäß ihrer eigenen Natur folgt» [Bhagavad Gita 7:20].

Обговорення релігійних питань і порівняння різноманітних аспектів релігійного світобачення не суперечить нормам нетикету, проте некоректне ставлення до інших віросповідань вважається неприпустимим. Некоректність виявляється в упереджених порівняннях, образах, звинуваченнях:

Kaazi_faaajazi: Der Islam ist eine schmutzige Kultur, um alle Sorten des Verbrechens zu genehmigen... der Islam ist keine echte Religion. Nur wir Hindus glauben an einem Gott! und das IST SHRI Krishna!

У німецькомовному віртуальному просторі християнські чати є найпоширенішими порівняно з іншими релігійними спільнотами. Для християнських (католицьких і протестантських) чатів характерна атмосфера любові, миру, злагоди, взаємодопомоги і взаєморозуміння, що можна пояснити загальною спрямованістю західної спільноти на зміцнення християнських цінностей у сучасному світі. Псевдоніми мають релігійне забарвлення: Glaube_an_Jesus22, JESUS_IST_DER_EINZIGE_WEG, arme_Seele, katrin4christ, ~PASTOR~. Значну частку текстів християнських чатів утворюють повідомлення повчального змісту – цитування біблійних істин, узагальнення, інтерпретації універсальних цінностей, християнські слогани. Зазвичай, їх друкують великими літерами, однак у цьому випадку це не вважається порушенням етикету. Капіталізація підкреслює важливість інформації: GOTT IST EIN GROßES ANTIDEPRESSIVUM. GIBT LIEBE, FRIEDEN, HEITERKEIT, LEBEN! JESUS WIRD IMMER MIT UNS SEIN. Die Wahrheit war ein riesiges Segen für uns alle ...

Релігійна література становить підґрунтя і матеріал для запеклих віртуальних дискусій: Die Vision von Peter hat keine Liste von unreinem darin verzeichnetem Fleisch! Das UNREINE FLEISCH im WASSER wurde NICHT ERWÄHNT. Lesen Sie 10 Gesetze und vergleichen Sie es sorgfältig mit Leviticus 23.

Загалом темпи комунікації у релігійних чатах інтенсивні, об'ємні повідомлення, які надходять у великих кількостях, ускладнюють процес екранного читання, що вимагає від мовців достатнього досвіду віртуального спілкування – швидкого сприйняття й опрацювання інформації, логічного викладу думок, швидкого набору тексту.

ВИСНОВКИ

Мережевий етикет є сукупністю правил, сформованих на основі принципів загальнолюдської ввічливості, призначених регулювати комунікативну взаємодію у віртуальному просторі, сприяти успішності спілкування і створювати привабливий віртуальний образ мовця. Подібно до мовленнєвого етикету, нетикет є універсальним явищем, але набуває динамічного характеру залежно від антропонімічних і топонімічних характеристик віртуального простору. Факт динамічності нетикету простежується в різних чатлайнових товариствах і виражається у виборі та реалізації етикетних жанрів. Найпоширенішими етикетними жанрами є вітання, знайомство, комплімент, запрошення, пропозиція, прохання і прощання.

У віртуальній комунікації мовці мають право на анонімність, що передусім виявляється у використанні вигаданих умовних псевдонімів. Псевдонім є важливим засобом лінгвістичного конструювання віртуального образу мовця, тому в більшості випадків несе позитивну інформацію про особу або виражає те, яке враження про себе людина бажає створити. Разом із тим ніки можуть містити достовірну інформацію про людину (ім'я, вік, стать, етнічну, географічну ознаку, електронну адресу) і виконувати функцію “прискореного пошуку” віртуальних приятелів, що особливо важливо в молодіжних і романтичних чатах знайомств. З метою економії мовленнєвих зусиль у звертаннях псевдоніми скорочують на основі ключового, з погляду адресанта, компонента.

Дослідження комунікації у професійних, молодіжних і релігійних чатах свідчить про динамічний характер нетикету – в різних чатлайнових спільнотах універсальні (базові) правила нетикету зазнають певних трансформацій, що не завжди говорить про їх порушення. У комп'ютерних чатах важливим є правило

взаємодопомоги в мережі, що виявляється в кількісному переважанні фахових питань і наданні компетентних відповідей на них. Мовлення комунікантів поєднує ознаки кооперативного і суперницького різновидів спілкування, а іронія, яку вживають у доброзичливому професійному спілкуванні, сприяє груповій солідарності і скороченню соціальної дистанції між мовцями.

Для підліткових/ молодіжних чатів типові конфліктні мовленнєві взаємодії. Зазвичай мовці не схильні пом'якшувати категоричність висловлювань, активно застосовують стилістичний потенціал іронії, що вважається відхиленням від загальних правил нетикету. Характерним є вияв невдоволення спілкуванням, що виражається в негативній оцінці ситуації у чаті, прояві відвертого роздратування, звинуваченні інших, висловленні похвали на власну адресу, вживанні нецензурної лексики. В чатлайновому спілкуванні підлітки прагнуть максимально піднести своє "Я", що виявляється у підкресленні власної сексуальності (шляхом привабливої самопрезентації, вибору сексуально привабливого псевдоніму) і в безпідставних, часто беззмістовних вербальних атаках.

Спільним для релігійних чатів є створення великих за обсягом повідомлень, не властивих чатлайновому дискурсу; цитування і посилання на авторитетні релігійні джерела як основний засіб аргументації; вживання капіталізації з метою виділення важливої інформації та посилення експресивності, що не сприймається як порушення нетикету.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене особливостям віртуальної комунікації, що поєднує риси писемного й усного спілкування. З усіх форм віртуальної комунікації чат є найбільш інтерактивним, оскільки забезпечує інтенсивний обмін повідомленнями і нагадує колективну творчість. Масова міжкультурна комунікація в Інтернеті підпорядковується неофіційним правилам нетикету, сформованим на основі принципів загальнолюдської ввічливості, призначеним регулювати комунікативну взаємодію у віртуальному просторі, сприяти успішності спілкування і створювати привабливий віртуальний образ мовця. Мережевий етикет не лише регулює комунікативну поведінку мовців у стандартних ситуаціях вітання, знайомства, прохання, прощання тощо, але також поширюється на мовленнєву взаємодію в Інтернеті в цілому. Подібно до мовленнєвого етикету нетикет є універсальним явищем, однак його

загальні правила підлягають певним трансформаціям в окремих віртуальних товариствах.

Фактор анонімності у віртуальному просторі спричиняє подвійний ефект: з одного боку, він надає комунікантам майже необмежену свободу самовираження, а з іншого – стає джерелом комунікативних невдач. Позалінгвальна інформація суттєво впливає на тональність, тематику і результат комунікації. Анонімність сприяє активному конструюванню віртуального образу мовця. Це відбувається за допомогою мовних засобів, найпоширенішим серед яких є вигаданий псевдонім, який однак може містити достовірну інформацію про особу. Псевдонім служить зміцненню “Я”-концепції, тобто максимально підносить екранний персонаж, що у віртуальному просторі є абсолютно виправданим прийомом. Це пояснюється тим, що за відсутності візуального, слухового, тактильного контактів, єдиним засобом самопрезентації є вербальний.

Вивчення комунікації на професійних (комп’ютерних), молодіжних / підліткових і релігійних (християнських, ісламських та індуїстських) чатлайнових сесіях виявило динамічний характер мережевого етикету. У професійних чатах правила нетикету трансформуються під впливом професійної етики, мовленню учасників релігійних чатів притаманні характерні риси релігійного дискурсу, а відхилення від загальноприйнятих правил мережевого етикету в молодіжних чатах зумовлені, передусім, віковим фактором.

Поширеними етикетними жанрами у віртуальній комунікації є звертання, вітання, знайомство, комплімент, запрошення, пропозиція, прохання і прощання. Усі вони слугують привертанню уваги адресата і встановленню комунікативного контакту з ним, що важливо в умовах дистантної комунікації.

Напрямами подальших наукових розвідок можуть бути компаративні дослідження чатлайнової комунікації, вивчення форумної, мобільної SMS-комунікації, комунікативної взаємодії у мережевих іграх, а також дослідження нового електронного жанру – мережевого щоденника, що поєднує характерні риси внутрішнього діалогу і міжособистісної комунікації.

Література

1. Хэмит Ф. Виртуальная реальность. Исследования по философии современного понимания мира. М.: Наука, 1995. Вып. 1. [Онлайн-ресурс]. – Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/287383404.pdf>

2. Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации. Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. М.: Изд-во МГУ, 2002. № 1. С. 55–67.
3. Уділова Т. М. Концепт ввічливості в мовленні. Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. К: Логос, 2001. С. 472–476.
4. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: Підручник. К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. 344 с.
5. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. М.: «Высшая школа», 1989. 157 с. С. 134.
6. Николаева Т. М. Металингвистический иконизм и социолінгвістическая дистрибуция этикетных речевых стереотипов. Язык и культура. Факты и ценности: К 70-летию Ю. С. Степанова/ Отв. ред. Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко. М.: Языки славянской культуры, 2001. С. 225–234.
7. Подольская Н. В. Антропонимика. Языкознание. Большой энциклопедический словарь. М.: БРЭ, 2000. С. 36–37.
8. Череди́нченко О. І., Мельник В. І., Соколова Г. Г. Мовленнєвий етикет: Українсько-французький довідник. К., 1996. 101 с.
9. Ишмура́тов А. Т. Конфлікт і згода. Основы когнітивної теорії конфліктів. К.: Наукова думка, 1996. 192 с.

Information about the authors:

Kiyko Svitlana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
5, Sadova str., Chernivtsi, 58000, Ukraine

Kudriavtseva Olena Dionisiivna,

Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
5, Sadova str., Chernivtsi, 58000, Ukraine